

31. BŘEZNA 1971 vzpomenu naše historická obec sedmdesátých narozenin člena korespondenta ČSAV, doktora historických věd, profesora slovanských dějin filosofické fakulty University Jana Evangelisty Purkyně v Brně, čestného doktora historických věd University Bolesława Bieruta ve Vratislavi, nositele Řádu práce, dlouholetého vedoucího katedry dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy na brněnské universitě PhDr. Josefa Macúrka.

Rodák z Chomýže u Holešova, z předhůří moravského, Valašska, již ve svém raném mládí sdostatek okusil nepřízně osudu: záhy osiřel a nové centrum securitatis nalézal v úporném studijním úsilí, jímž současně svým nejbližším oplácel jejich podporu. Vnímavý a hloubavý, roz-citlivělý a plachý absolvent kroměřížského gymnasia přišel do Prahy. zjitřené nedávno získanou svobodou. Zamýšleje se nad ideově kulturním obsahem a smyslem našich národních dějin s vášnivou dychtivostí se orien-toval na vědeckou práci v oblasti slovanských dějin a dějin národů střední Evropy.

Od svých učitelů na Karlově universitě, z nichž si nejvíce vážil profe-sora Jaroslava Bidla, si osvojil především „řemeslnou“ výzbroj, zatímco ve své koncepci a teorii vědecké práce sledoval svou vlastní cestu. Jestliže u Macůrkových učitelů převažoval v jejich vědecké práci smysl pro fakt a jedinečnou historickou skutečnost, pak v Macůrkových pracích se po-stupně prosazuje stále zřetelněji smysl pro teorii o historickém vývoji jednotlivých národů střední, východní a jihovýchodní Evropy, o historic-kém vývoji této oblasti vcelku, o teorii vzájemných vztahů jednotlivých národů, zvláště pak národů slovanských, o jejich místu v dějinách evrop-ských a světových. Takové chápání poslání, smyslu a cílů historikovy vě-decké práce nutily J. Macůrka k široké – teritoriálně a chronologicky – a hluboké rozhleděnosti. A není proto náhodou, že nejvýznamnější z Ma-cůrkových počátečních prací, jimiž vstupoval do povědomí naší a obecné historiografie, jsou objevené studie o vlivech husitství v Rumunsku, o jeho významu pro rozvoj rumunské národní kultury. Macůrkovy studie *Husitství v rumunských zemích* (ČMM 51/1927), její rumunská shrnující verze *Husitismul in Rumania* (Revista istorica 14/1928) a *Husitství a rumunské země* (in sb. *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, 1940) a konečně *Vlivy byzantsko-slovanské v dějinách rumunského národa* (ČNM 104/1930) dosud v leckterém směru jsou aktuální a východiskem k dalším výzkumům. Ma-cůrkovo studium československo-rumunské problematiky se dotýká pěti obsáhlých problémových okruhů: a) dějin vztahů česko-rumunských a čes-ko-slovensko-rumunských, b) dějin vztahů byzantsko-slovansko-rumun-ských, c) syntézy rumunských dějin (*Rumunsko ve své minulosti a pří-tomnosti*, Praha 1930), d) pramenů k československým dějinám v rumun-ských archívech a knihovnách a e) valašské kolonizace v západních Karpatech. Josef Macůrek zahájil svou publikační činnost úvahami o čes-ko-slovensko-rumunských vztazích a stycích a v poslední době se spirála jeho vědeckých zájmů k problematice té opět vrací: Řada časopiseckých studií o problematice valašské kolonizace, završená monografií *Valaši v západních Karpatech v 15. až 18. století. K dějinám osídlení a hospodář-sko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severo-*

západního Slovenska a východní Moravy (Ostrava 1959) a úvahy o tradicích československo-rumunského přátelství nejsou pouze výsledkem úctyhodné píle heuristické doma a v zahraničí, ale jde v nich o realizaci dříve vytčeného Macůrkova vědeckého programu studia vzájemných vztahů našich národů s jejich sousedy a o osvětlení složité problematiky přechodu od feudalismu ke kapitalismu ve střední Evropě, problematiky, o níž jako představitel československé historické vědy referoval na XI. mezinárodním kongresu historických věd v r. 1960 ve Stockholmu.

Byla to valašská otázka, již Josef Macůrek věnoval soustředěnou pozornost zvláště v 2. polovině padesátých let; upoutala ho ani ne tak z úzce sociálně etnického hlediska zvláštní skupiny obyvatelstva, jako spíše skýtalala možnost analyzovat ekonomickosociální vývoj karpatské oblasti v období rozvitého a zvláště pozdního feudalismu. Studium valašské otázky bylo Macůrkovi příležitostí k výkladu nových sociálních trendů a přeměn hospodářských, k poznání vnitřního dění v celé karpatské oblasti, kterou valašská kolonizace zasáhla. Ne dosti na tom: valašská kolonizace na druhé straně je Macůrkovi jednotícím poutem jednotlivých oblastí, které zapojuje do širších středoevropských souvislostí, do souvztažnosti s ekonomickým a sociálním děním v sousedních zemích.

Svůj výzkum na poli studia československo-rumunských vztahů v minulosti uzavírá Macůrek syntézou *Češi, Slováci a Rumuni v minulosti (Kapitoly z dějin vzájemných vztahů)*, kterou v současné době dokončuje.

Takřka souběžně od počátku svého vědeckého úsilí rozšiřoval Josef Macůrek svůj zájem i na dějiny národa polského a maďarského a na dějiny uherského státu. Na tomto úseku je též dílo Macůrkovo nejplodnější. Nejprve se zaměřil na studium polsko-habsburských politických a mocenských vztahů koncem 16. století. Jeho studie *Dozvuky polského bezkráloví z r. 1587* (Praha 1929), *Diplomatické posláni Jana Druckera v Polsku roku 1591* (Věstník Královské české společnosti nauk 1929) a zvláště *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století* (Praha 1931) se neomezují pouze na politické vztahy polsko-habsburské, ale — pramenně důkladně fundované — jsou významným přínosem pro poznání obecných dějin středoevropských a dějin evropské diplomacie.

Studium polsko-habsburských vztahů a zápasů nebylo Macůrkovi cílem, ale tvořilo širší rámec k jeho připravovaným studiím z dějin česko-polských vztahů a styků v 2. polovině 16. a na počátku 17. století, jež tvoří zvláštní okruh bohaté Macůrkovy publicistiky. Zanícený bojovník na poli československo-polské spolupráce věnoval jejím historickým kořenům své četné studie a obsáhlé monografie, publikované u nás a v polských historických časopisech (*Kwartalnik historyczny*, *Sobótka*, *Przegląd Zachodni*). Česko-polské vztahy a zvláště kladný ohlas českého stavovského

povstání 1618–1620 mezi nižšími „stavy“ polské šlechtické společnosti a její úsilí o zmaření vasovsko-magnátské intervence proti Slezsku ve prospěch Habsburků je předmětem řady stále aktuálních studií, zahájených monografií *České povstání r. 1618–1620 a Polsko* (Brno 1937). Po způsobu své syntézy *Dějiny Maďarů a uherského státu* (Praha 1934), jež sice vyšla jako vysokoškolská učebnice, ale celým svým pojetím si kladla vysoké a náročné vědecké postuláty, poprvé jasně odlišila dějiny maďarského národa od dějin uherského státu, na jehož dějinách se nejednou významnou měrou podílely spíše nemaďarské národy, připravoval J. Macůrek syntetické zpracování dějin východních Slovanů a dějin polského národa. Leč tragické události Mnichova, nacistická okupace a konečně násilné uzavření českých vysokých škol krutě zasáhly tvůrčí rozmach Macůrkovy vědecké, pedagogické a publicistické práce. V této době, ač zbaven možnosti studia ve vědeckých knihovnách a v archívech, nejen dozrála Macůrkova koncepce jeho *Dějin polského národa*, které pak vydal v r. 1948, ale Macůrkův vědecký zájem se stále více obrací k dějinám východních Slovanů, k dějinám a k dějinnému postavení Slovanů v rámci obecných dějin vůbec a k problematice slovanské myšlenky a slovanských programů a jejich významu v našich národních dějinách. Dějiny východních Slovanů tradoval jako integrální součást obecných dějin evropských a rozhodně vystoupil – i když na pozicích tradiční metodologie – proti odsouvání vychodoslovanských a východoevropských dějin do oblasti zvláštní či dokonce mimoevropské. Macůrkovy třísvazkové *Dějiny východních Slovanů* (Praha 1947), *Dějepisectví evropského východu* (Praha 1946) (které dosud zůstalo nepřekonané) a zvláště pak Macůrkovy podnětné přednášky na téma tehdy nejen vědecky, ale i politicky a ideově žhavé a aktuální – *Západ a Východ – úvahy z evropských dějin* – jsou toho nejlepším dokladem.

Teprve po osvobození naší vlasti, teprve po r. 1945 se plně a přímo bouřlivě rozvinula Macůrkova všestranná tvůrčí iniciativa, a to jak na poli vědeckovýzkumném a publikačním, tak na úseku organizačním, popularizačním a pedagogickém. Jestliže za svého příchodu do Brna v r. 1935 byl svým oborem osamocen a jen za velkých obětí a ve skromných rozměrech kladl základy ke stolici slovanských dějin, nyní za daleko výhodnějších podmínek nejen mohl přikročit k budování samostatného oddělení, později semináře a katedry slovanských dějin, ale shromáždil kolem sebe nadšené žáky, z nichž leckterý se významnou měrou podílí na rozvoji naší soudobé historiografie a získal si uznání doma i v zahraničí. Výsledkem společného úsilí je syntéza dějin česko-polských vztahů *Češi a Poláci v minulosti*, jejíž I. svazek vyšel v NČSAV v r. 1964. Josef Macůrek byl iniciátorem celého díla, hlavním redaktorem I. svazku, jeho spoluautorem

a redaktorem svazku II. (Praha 1967). *Češi a Poláci v minulosti* svou koncepcí, metodickým zpracováním a teoretickým východiskem je jedinečným dílem nejen v naší, ale ve světové historiografii vůbec.

V centru Macůrkova vědeckého zájmu jsou oblasti Slezska, Moravy a Slovenska. Dva svazky jeho studií *České země a Slovensko ve století před Bílou horou* (Praha 1958, za ediční spolupráce M. Rejnuše) a *České země a Slovensko (1620–1750)* (Brno 1969) znamenají po stránce faktografické, metodické a teoretické významný přínos soudobé české historiografie k poznáním vzájemné spolupráce a vztahů obou národů. V popředí zájmu jsou otázky sociální, hospodářské a interetnické. Studie s úspěchem splnily cíl, který si autor vytkl: objasnit historickou blízkost a příbuznost v oblasti hospodářského a sociálního vývoje, studovat vztahy Čech, Moravy a Slovenska v celé šíři; na základě srovnávacího studia vývoje na obou stranách postihnout samy kořeny bratrské spolupráce a družby obou národů, sobě vývojově nejbližších. Neméně cenné jsou edice pramenného materiálu, jež obě knihy doprovázejí.

Mezinárodně uznávaný, zvláště sovětskými historiky, je Macůrkův přínos ke studiu vlivů české listiny na listinu ukrajinskou, moldavskou a rumunskou.

Macůrkův mnohostranný vědecký zájem se neomezuje na období starších dějin a na přechodné stadium od feudalismu ke kapitalismu. Macůrkovy studie k problematice našeho národního obrození, revolučního roku 1848, k otázce hodnocení Dobnera a díla Dobrovského, k problematice mezinárodního ohlasu a významu první ruské revoluce 1905–1907 a Velké říjnové socialistické revoluce přinášejí vždy nové podněty, nové poznatky a nové myšlenky, nové teoretické a metodologické postuláty. Aktivní je Macůrkovo temperamentní vystupování na četných konferencích, které uspořádaly ústavy Československé a Slovenské akademie věd, Československá historická společnost a vysoké školy. Macůrkovo přímo bytostné sepětí s úkoly naší nedávné a současné historiografie je logickým důsledkem jeho všestranné bohaté činnosti badatelské, přednáškové a publikační.

Za léta svého působení prokázal profesor Macůrek velké schopnosti organizační. Ve větším rozsahu je poprvé vyzkoušel při budování semináře a později katedry dějin národů střední, jihovýchodní a východní Evropy na filosofické fakultě University Jana Evangelisty Purkyně a rovněž jako děkan fakulty v letech 1946/1947. Tato jeho působnost daleko přesáhla rámec fakulty: J. Macůrek založil, zorganizoval a dlouhá léta vedl a řídil brněnskou pobočku bývalého Slovanského ústavu, nesporné zásluhy si získal i na půdě Slezského ústavu v Opavě, kde z provinciálního a poněkud již archaizujícího spolku pomohl vybudovat moderní vědecké pracoviště, významnou měrou se podílel na vytyčení jeho badatelského programu

a vychoval pro něj schopné vědecké pracovníky. Byl zakládajícím členem a po několik let předsedou československé sekce československo-polské historické komise, na jejíž činnosti se významně podílel. Jeho zásluhy na poli poznání polských dějin, dějin československo-polských vztahů a o rozvoj těsné soudružské spolupráce československých a polských historiků ocenila vratislavská universita tím, že její akademický senát udělil profesorovi J. Macůrkovi čestný doktorát historických věd. Naposledy vyzkoušel své organizační umění při přípravě dějin vědecké práce na brněnské universitě, při úspěšném zvládnutí náročného úkolu, čím naše universita a její pracovníci přispěli k rozvoji naší a mezinárodní vědy.

Nedílnou součástí Macůrkova vědeckého úsilí je jeho činnost pedagogická. Svým pracovním nadšením a zanícením pro pokrok a pro vědeckou tvůrčí práci dovedl zapálit své četné žáky nejen v Brně na filosofické fakultě a v pobočkách ústavů ČSAV, ale též v Bratislavě, kde po několik let působil na filosofické fakultě Komenského university, a v Prešově.

Macůrkovo dílo a jeho působení představuje etapu v rozvoji československé slavistické historiografie. Výsledky Macůrkovy tvůrčí činnosti jsou nadále zdrojem plodných vědeckých podnětů. A i když práce spolupracovníků a zvláště žáků nepůjdou vždy cestami svého učitele a více nebo méně se od nich vzdálí, jak si to vyžádá teoretický, gnoseologický a metodologický pokrok moderní historické vědy, přesto každý budoucí historik dějin národů střední, jihovýchodní a východní Evropy se k Macůrkovu dílu a jeho myšlenkám bude vracet, na ně bude navazovat.

Svých sedmdesátin dožil se profesor Josef Macůrek v plně pracovní horlivosti a myšlenkové svěžesti. My — jeho druhové, spolupracovníci, přátelé a žáci — mu upřímně přejeme dosavadní tvůrčí optimismus a odvalu, životní jas a šťastnou pracovní pohodu, aby své bohaté a vrchovaté dílo rozmnožil novými vědeckými výboji.

Náš sborník, jímž zahajujeme novou ediční řadu Spisů filosofické fakulty University Jana Evangelisty Purkyně, přináší příspěvky z oblastí, do nichž jubilant svým dílem zvlášť zasáhl.

Nechť jej profesor Josef Macůrek přijme jako projev úcty a přátelství.